

KÜLTÜR KAVRAMI ve ANALİZİ KONUSUNDA GÜNCEL SOSYOLOJİK-ANTROPOLOJİK TARTIŞMALAR

Çağımızda gerek bilim felsefesinde, gerek sosyolojide, gerek sosyal antropolojide giderek önem kazanmaya başlayan kültür kavramı, bu kavram etrafındaki tartışmalar ve kavramın çeşitli açılımları bu çalışmanın konusunu oluşturacaktır.

Kültür olgusu, sosyal bilimlerin en fazla konu edindiği, buna karşın üzerinde en fazla anlaşılamadığı olgulardan biridir. Kültür sosyolojisinin en önemli kuruluş sorunu da, kültür kavramının açık-seçik tanımlanmasındaki zorluktan ileri gelmektedir.

İstisnai bir karmaşıklığı olan bu kavramın tarihi ve kullanımı, Kroeber ve Kluckhohn eserlerinde görülebilir. Bir işleme sürecinin adı olarak başlayıp ürün yetiştirimi (cultivation) ya da hayvan yetiştirimi (çobanlık ve besicilik) ve zihin yetiştirimine (etkin cultivation'a) doğru anlamını genişleterek özellikle Almanca ve İngilizce'de 17. yüzyılın sonlarında belirli bir halkın "bütün bir yaşam biçimi" demek olan bir "tin" konfigürasyonunun ya da genellemesinin adı oldu. Daha sonra, 18. yüzyılda antropolojinin gelişmesiyle çoğulcu bir kavram olarak; bütüncül ve ayrı bir yaşam biçimini ifade etme özelliğini sürdürmüştür¹.

Malinowski ise kültürün biyolojik temellerini ortaya koymaya çalışmış, kültürü insan doğasının ve gereksinmelerinin yarattığı bir ürün olarak tanımlamıştır. Bütün insanlar beslenmek, solumak, uyumak, üremek ve organizmalarından yararsız maddeleri atmak zorundadırlar ve bu durum insanlar nerede yaşarlarsa yaşasınlar, hangi uygarlık tipi içinde olurlarsa olsunlar değişmez. Malinowski'nin insan doğası derken anlatmak istediği budur. Gereksinmeler, bireyin ve grubun yaşamda kalabilmeleri için yerine getirilmesi gerekli çevresel ve biyolojik koşullar olarak tanımlanmaktadır².

Malinowski, her toplumda doğal ve biyolojik gereksinmelerin var olduğunu, fakat bu gereksinmelerin tatmini çerçevesinde geliştirilen sosyo-kültürel kurumların farklılaştığını, kültürler arasındaki farklılığın nedeninin de bu şekilde açıklanabileceğini belirtmektedir.

G.P. Murdock ise, herhangi bir toplumda insan etkinliklerinin ancak pek küçük bir oranının doğrudan doğruya temel gereksinmeler dürtüsü ile yapıldığını belirtmekte ve bunu şu örnekle ifade etmektedir. Örneğin bazı gıda maddelerine duyulan iştah öğrenilen

¹ Raymond Williams, *Kültür*, İmge Kitabevi, 1993, sf. 8-9.

² B. Malinowski, *İnsan ve Kültür*, V Yayınları, Ankara 1990, sf. 73.

bir şeydir. Açlığın yarattığı tepkiyi iştah, belirli gıda maddelerine doğru yöneltir. Buna paralel olarak bazı gıda maddeleriyle ilgili yasaklar, tabular açlık dürtüsünün karşısında dururlar. O halde sırf biyolojik gereksinimler dürtüsü ile meydana gelen kültür, pek de kabul edilir bir şey değildir³.

Dolayısıyla kültürün kökeninde, hem biyolojik gereksinimler hem de öğrenme yoluyla ortaya çıkan gereksinimler yer almaktadır. İnsanoğlu dünyaya ebeveynlerden aktarılan çeşitli potansiyelle yüklü olarak gelir ve içine doğduğu çevre bu potansiyeli şekillendirir.

İnsanın öğrenme ve öğrendiklerini simgesel biçimlerde örgütleme, bu öğrendiklerini toplumun diğer üyelerine bilgi olarak iletme ve öğrendiklerini ya da kazandığı bilgileri temel olarak davranışlarına sergileyebilme gücü, tüm kültürel olgunun kaynağını oluşturur⁴.

Latince bir fiil olan "colere" (öğretmek)den türeyen kültür sözcüğü, isim olarak cultus yani eğitim-öğretim anlamında kullanılmaktaydı. Geniş anlamda kültür, öğretilen, öğrenilen davranışlar yani kuşaktan kuşağa geçirilen, yığılmış deneyimler ve insanın öğrendiği, yarattığı ve yaptığı her şeydir.

Toplumların kültürlerinin farklı oluşu her toplumun geçmişteki deneyimlerine, tarihlerine ve fiziksel coğrafi koşullarına bağlıdır. Coğrafi çevre, ırk ve soy özellikleri, inançlar ve dil etkeni, kültürel farklılıklara neden olabilmektedir⁵. Dolayısıyla, her bir kültür, kendi anlam, değer ve normlar dizgesi içinde anlaşılabilir. Kültürdeki her bir nesne ya da herhangi bir davranış örüntüsü, o kültürde yaşayan insanların maddi ya da duygusal gereksinimleri ile belli bir ölçüde ilintilidir.

Bu konuda ileride de belirtileceği gibi, kültürün ilkeliliği, uygarlığın sözkonusu edilemeyeceği, her toplumun kültürünün kendi özgün koşulları içinde değerlendirilmesi gerektiği, başka kültürleri kendi ölçütlerimize göre yargılamamız gerektiği, "kültürel görelilik" adı verilen ilkeyi sürekli aklımızda tutmamız gerektiği belirtilmelidir. Bu bağlamda, kültürü konu edinen antropoloji de her bir kültürel "nitelik" ya da "öge"yi kendi bağlamı içinde görmeye, işlevini topluluk yaşamında, kültürün toplam örüntüleri ve bütüncül çerçevesi içinde anlamaya çalışır⁶.

Son yıllarda, sosyolojinin uluslararasılaşması sürecinde, evrenselcilik, ulusal sosyoloji, uluslararasılaşma, yerellik, globalleşme kavramlarının tartışılması kültür analizlerinde de tartışmalara yol açmıştır. Burada iki karşıt görüş sözkonusudur. Klasik pozitivist bakış açısının modernleşmeci, evrenselci bakış açısı ve modernizm sonrası yerellik, yerli kültürün incelenmesi, kültürlerin çeşitliliği anlayışı. İkinci model, üçüncü dünyanın tepkisiydi, birinci dünya için ve burada geliştirilen metodlara ve

³ Nephan Saran, *Antropoloji*, İnkılap Kitabevi, İst., 1993, sf. 266.

⁴ Ercan Tatlıdil, "Kent Sosyolojisi Kuram ve Kavramlar", *Sosyoloji Dergisi*, Sayı 3, Ege Üniversitesi Edebiyat Fak.Yayı, İzmir, 1992, sf. 30.

⁵ Cihat Özönder, "Kültür Bütünleşmesi ve Alt Kültür Grupları Hakkında Düşünceler", *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü*, Ankara, 1984, sf. 132-141.

⁶ Calvin Wells, *Sosyal Antropolojik Açısından İnsan ve Dünyası*, Remzi Kitabevi, İst. 1984, sf. 44-45.

terminolojiye, kesin bir karşıtlığı içeriyordu. Ulusal kültürel geleneklere ve sosyolojideki yeni yönelimlere önem veriyordu. S. C. Dube'nin 1979'da belirttiği gibi, üçüncü Dünya'nın kendini Batı'nın gözleriyle görmesi trajiktir⁷.

Bu tartışmalara göre kültürlerin çeşitliliği sözkonusudur. Doğa bilimlerinde, bireysel araştırmacıların izlenimlerinden bağımsız bir dünya tanımı olanaklıdır. Oysa, sosyolojide beşeri deneyimin subjektif yanını gözardı etmek mümkün değildir ve doğanın birliği, tekliline karşı kültürlerin çeşitliliği sözkonusudur ve tek bir anlam çerçevesinde incelenemez⁸.

Bilimin evrenselliği ile kültürün yerelliği bağlamında gerçekleştirilen bir tartışmada sunulan örneklerden biri de sosyal antropolojideki önemli bir etik tartışma ile yakından ilgilidir⁹.

Evrensel tıp biliminin koyduğu zihniyet ve uygulamalar çerçevesinde hareket eden bir kuruluş olan Dünya Sağlık Teşkilatı, Afrika'da "çevre sağlığı, aile sağlığı" konularını araştırırken kadın sünneti uygulamasıyla karşılaşmış, bilimin evrenselliği ile o kültürün yapısal özelliklerine müdahale etme düşüncesinin çatışmaya girdiği görülmüştür.

Sosyolojide iki farklı bilgi biçiminin de bu noktada ortaya çıktığı belirtilebilir. Evrensel bilgi anlayışını modernleşmenin bir ürünü olarak kabul edersek, görelilik esasından hareket eden yerli bilgi epistemolojisini de postmodernitenin bir ürünü olarak düşünmek mümkündür¹⁰.

Burada yerli kültürün değerlerini evrensel bilgi anlayışına göre değerlendirmek sosyal bilimlerin etik sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. (Kadın sünneti, namus değerleri, kan davaları, linç olayları, kültüre saygı ve insan hakları çerçevesinde nasıl değerlendirilecektir?)

Bunun yanı sıra, özgül olduğu iddia edilen yerli kültür, birkaç yüz yıldır yayılma içinde olan küresel yapıların müdahalesine uğramış, etkileşime girmiş ve onlarla çeşitli düzeylerde bütünleşmiştir, bir başka deyişle yerli kültür otantikliğini çoktan yitirmiş ve tarihsel süreç içinde eşit olmayan küresel egemenlik ilişkilerinin entegre bir parçası olmuştur¹¹.

Ekonomik antropolojide yapılan çalışmalarda ilkel ekonominin bir sefalet ekonomisi olduğu, ilkelerin kâr olgusunu bilmediği gibi iddialara M. Sahlins'in getirdiği yanıt, bu tür bir bakış açısının ürünüdür. İkel insan bir yatırımcı gibi davranmıyorsa, bunun sebebi kâr etmenin onu ilgilendirmemesidir, bilgiçlerin deyimiyle

⁷ Martin Albrow-Elizabeth King, *Globalization, Knowledge and Society*, Sage, 1990, sf. 7.

⁸ M. Albrow-E. King, a.g.e., sf. 8.

⁹ Yapı Kredi Kültür Merkezi, Salı Toplantıları, "Bilimin Evrenselliği, Kültürün Yerelliğine Karşı mı?", *Teorinin Aynasından Görünen Pratik Sosyal Bilimler*, YKY, İst. 1995, sf. 229-255.

¹⁰ Yakın Ertük, "Evrenselcilikten Göreliliğe Geri Kalmışlığın Yeni Tuzağı", *I. Ulusal Sosyoloji Kongresi*, İzmir, 1994, Cilt 1, sf. 448-454.

¹¹ Yakın Ertürk, a.g.e., sf. 453.

"rantabl" çalışmıyorsa, beceremediğinden değil, istemediğindendir"¹². M. Sahlins'in bu sonuca, sözü edilen Avustralya ve G. Afrika toplumlarının kültürlerinin önemli bir ögesi olan ekonomik ilişkilerini, o toplumun özgün yapısal özelliklerini inceleyerek ulaştığı belirtilebilir.

Kısaca, kültürü bir inceleme konusu olarak ele alan sosyolojinin ve sosyal antropolojinin görevi, ne Samoa adası halkı uyguladığı için cinsel özgürlüğü övmek, ne de Manu topluluğu bu konuda çekingen ve tutucu olduğu için, bu kez de yermektedir. Antropolojinin görevi, kültürleri, kendi nedensellik ilişkileri çerçevesinde değerlendirmektedir¹³.

Kültürün yapısı içinde, birbirine karşıt görünen özellikler sözkonusudur. Kültür, insanlık dünyasında evrenselidir. Fakat kültürün yerel ya da bölgesel belirtisi kendine has olup benzersizdir, tektir. Kültür, kararlı ve durağandır, fakat aynı zamanda dinamikdir ve değişir. Kültür, büyük oranda hayatımızı ve yaşama tarzımızı belirler. Ancak, biz ender olarak bu özelliği bilinçli bir şekilde algılarız¹⁴.

Kültürün bir başka özelliği, birlik içinde çokluk niteliği göstermesidir. Ulusal boyutta da ele alınsa, toplumların kültürleri daha dar kapsamlı bir takım kültürlerden oluşmaktadır. Ulusal kültür bütünü oluşturulan bu basamak ya da dilimlere, bakış açılarına göre kimi kez alt kültürler, sınıf kültürleri ya da bölgesel, yöresel kültürler denilmektedir¹⁵.

Alt kültürler, bazı kültürel özellikleriyle birbirlerinden ayrılırlar; farklı sentezlere yönelirler. Kalkınma ve modernleşme çabaları, ulusal sınırlar içindeki farklı alt kültürleri (kültür bölgelerini) milli bir senteze doğru götürürken; kalkınmanın sebep olduğu nüfus hareketleri, kentleşme, endüstrileşme, tabakalaşma ve sınıflaşma eğilimleri kültürel birimlerin sınırlarını sürekli olarak değiştirir, birleştirir ve ayırır¹⁶.

Kültür arasındaki veya alt kültürler arasındaki farklılıkları açıklarken, kültürler evrenseller ve seçenklere de sözetmek gerekmektedir.

Kültürün bazı öğeleri, toplumun olağan tüm üyelerince paylaşılan davranışları içerir. Bizim için giyimli olmak, kaşık kullanmak, örtünerek uyumak bu türden örneklerdir. Bu tür davranışlar "evrensel özellikler" olarak bilinir. Ancak her kültür,

¹²Pierre Clastres (Çev. A. Türker-M. Sert), *Vahşi Savaşçının Mutsuzluğu, Siyasal Antropoloji Araştırmaları*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1992, sf. 131.

¹³ Bu tartışma, antropolojide olduğu kadar sosyolojide de oldukça fazla yer almakta, tipik örneğine Durkheim-Weber karşıtlığında rastlanmaktadır. Felsefe tarihinde ise Herder'in farklı bir perspektiften sorunu ele aldığı, geçmişi bugünün bakış açısıyla değerlendiremeyeceğimizi belirttiği; Dilthey'in ise doğa bilimleri ile kültür bilimlerini anlama kavramı çerçevesinde irdelediği, kültür bilimlerinin konusu olan insan, toplum ve kültürü yine kültürel bir gözlükle anlayabileceğimizi belirttiği görülebilir. Bkz: Raymond Aron, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1986, sf. 313-560. Herder ve Dilthey için bkz: Doğan Özlem, "Tinsel Bilimlere Giriş'in Yüzüncü Yılı ve Dilthey", *Seminer*, Sayı 263, E.ü. Ed. Fak. Yayını, İzmir, 1994, sf. 33-68.

¹⁴ Nephân Saran, a.g.e., sf. 267.

¹⁵ Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990, sf.23.

¹⁶ Bozkurt Güvenç, *insan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İst., 1974, sf. 116.

neyin olağan davranış sayılacağından yana oldukça geniş seçeneklere sahiptir. Bunlar, alt kültürler arasındaki farklılıkları da açıklar¹⁷.

Kültürel Süreçler

Kültürel süreçler, kültürel değişmeyi saptamada kullanılan en önemli araçlardır. Kültürleme, kültürleşme, kültür şoku, kültürel asimilasyon, kültür emperyalizmi, kültürel yayılma gibi çeşitli kültürel değişme süreçleri eleştirel bir gözle irdelenecek olursa, bu konudaki tartışmaların bir toplum ölçeğinden çıkıp, dünya ölçeğinde ortaya çıkan süreçlerle ilgilendiği görülebilecektir.

Özellikle I. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın batılılaşması hareketinin başladığı belirtilen son çalışmalarda¹⁸, artık coğrafi bir kavram olmaktan çıkıp, ideolojik bir kavram haline gelen Batı'nın, yeni araçlarla (bilim, teknik, ekonomi ve çeşitli kültürel araçlar) bütün ülkelerin merkezi konumuna geldiği belirtilmektedir.

Tek yönlü "kültürel" hamleler merkez ülkelerinden (sanayileşmiş ileri ülkeler) yola çıkar ve gezegeni kuşatır; görüntüler, sözcükler, ahlâki değerler, tüzel biçimler, siyasal yasalar, kitle iletişim araçlarıyla bunları yaratan birimlerden üçüncü dünya ülkelerine doğru akar. Dünya "göstergeler" üretiminin önemli bölümü Kuzey'de yoğunlaşmakta ya da onun normlarına ve tarzlarına göre onun denetlediği yerlerde üretilmektedir. Dünya haberlerinin % 65'i ABD kaynaklıdır. Televizyon yayınlarının % 30-% 70'i Orta Avrupa'dan alınmaktadır. Bu kültürel istila, düş gücünün standartlaşmasının karşı konulmaz unsurlarını oluşturur¹⁹.

Kültür, insan topluluklarının kendi toplumsal varlıkları sorununa getirdikleri bir yanıt olarak da değerlendirildiğinde ve kültür kavramının çeşitli kullanımları incelendiğinde, temelde iki farklı anlamının olduğu ve bu iki anlamın çoğu kez birinin yerine kullanıldığı görülebilir. İnsanın kendi yaşamına, somut deneyimlerine anlam vermesini sağlayan tasarımlar ve simgeler bütünü olarak kültür ve kültürlü insanın kültürü. İkel bir toplumda birisi için kültürlü demenin bir anlamı yoktur. Bu, geleneksel toplumlar için de büyük ölçüde geçerlidir. Konumu ne olursa olsun, topluluğun her üyesi, çeşitli etkinlikleriyle (beslenme, tapınma, oyun) grubunun deneyimine anlam veren simgesel sistemlerde bütünleşir. Söylenceleri ve törenleri, dansları ve müzikleri bilmesi, onun topluluğa ait olduğunun ve kabul edildiğinin sonucu ve işaretidir. Özellikle bu sonuncusu isteğe bağlı bir eğitim değildir. İnsan, eğitimsiz ama kültürlü olabilir. Modern toplumda ise, sanatlar, bilim, teknik bilgi ve diğer düşünsel ürünler, kimilerince edinilir, kimileri de ondan yoksun kalabilir. İşte, Batılılaşma, modern öncesi kültürlerin modern kültürler tarafından bir örnekleştirilmesi olarak tanımlanabilir²⁰.

¹⁷ Calvin Wells, a.g.e., sf. 51-52.

¹⁸ Bkz. Serge Latouche, (çev. Temel Keşoğlu), *Dünyanın Batılılaşması*, Ayrıntı, İstanbul, 1993, Samir Amin, *Avrupa Merkezilik*, Ayrıntı, İstanbul, 1993.

¹⁹ Serge Latouche, a.g.e., sf. 34-35.

²⁰ Serge Latouche, a.g.e., sf. 54-57.

Kültürel bir süreç olarak, kültürleşme terimi²¹, kültürler arası temasa gösterilen olumlu tepkiyi anlatmak için kullanılmaktadır. İki kültür, birbirleriyle temasa girdiğinde, değiş tokuş içinde olan kültürel çizgiler birbirini dengeliyor ve yabancı öğelerin bütünleşmesinden ve özümsemesinden sonra her kültür kendi kimliğini ve kendi dinamizmini koruyorsa, başarılı bir kültürleşmeden söz edilir. Tersine, temas dengeli bir değişimle ortaya çıkmıyor, ama kütleli olarak tek yönlü bir akışla oluyorsa, alıcı kültür istilaya uğramıştır, bu, kültürsüzleşme olarak ele alınabilir²².

Dolayısıyla, kültür çözümlerinde, kültürel süreçleri, kültürlerarası ilişkilerdeki gelişmeleri gözönüne alarak irdelemek gerekmektedir.

Bu konudaki görüşlerin, sosyolojinin çeşitli alt dallarında (örn. kent sosyolojisinde), kuram olarak etkili olduğunu görmek mümkündür.

1960'lı yılların sonuna kadar pek çok yazar tarafından benimsenen kültürel içerikli kent çalışmalarında kentlerin gelişimi "Avrupa Merkez" gelişim modeline göre ele alınmıştır. Az gelişmiş ülkeler, batı tipi deneyimi izleyerek kaçınılmaz olarak gelişeceklerdir. Bu ülkelerdeki gelişme yolu, kentler için de geçerlidir. Kentler, geleneksellikten hareketle modernleşmeye geçeceklerdir. Modernleşme süreci boyunca da bireysellik karakterini kaybedeceklerdir. Oysa, özel bir bölgede, kentin büyümesinde ve biçimlenmesinde kültürel içerik dikkate alındığı zaman, bölgelerin tarihsel deneyimlerinin yarattığı özel biçimlerin anlaşılması mümkün olabilir. Örn. bir Afrika kentinin ya da Uzak Doğu Asya kentinin bir Avrupa ya da Amerika kenti gibi gelişmesine ihtiyaç duyduğu ileri sürülemez. Kentlerin kendi tarih ve yaşam deneyimlerinden oluşan birikimlerin anlaşılması ve değerlendirilmesi, kültürel içerik analiziyle daha kolay anlaşılabilir²³.

Kültür ve Uygarlık

Çoğu kez, kültür ve uygarlık sözcüklerinin birarada ya da eşanlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir. Bilindiği gibi, uygarlık anlamında Batı Avrupa dillerinde kullanılan sözcük civilisation, doğu İslâm dünyasında ise medeniyet'tir. Latince civilis yurttaşlara ilişkin haklar, ayrıcalıklar anlamında olup, bundan türeyen civiliser deyimini, "barbarlık" durumundan çıkmayı belirliyor, toplumun genel özelliklerini ifade ediyordu. Arapça olan medeniyet, bir medeniyet, bir Medine'de yani kentte oturanların yaşam biçimlerini ve düzeyini belirten bir sözcüktür²⁴.

Uygarlık kentseldir (sivil, medeni, burjuva, uygar) ve doğal olarak görgü ve kibarlık da ancak kentlerde gelişir. Nezaket (politesse), siyaset (politique), polis (police) hep kent kökünden polisten gelmektedir. Ülkelerin köklerinin dışında doğmuş "uygarlık"

²¹ Kültürleşme için bkz. Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İst., 1974, sf. 131.

²² S. Latouche, a.g.e., sf. 73.

²³ Ercan Tatlıdil, a.g.m. sf. 25-45.

²⁴ Şerafettin Turan, a.g.e., sf. 14.

projesi, modernliğin projesidir. Evrenselcidir, değerleri bilim, teknik, gelişmedir²⁵. Bu görüşe göre uygarlık ile kültür arasında evrenselcilik ve yerelcilik ile belirlenen bir farklılık vardır.

Uygarlık ve kültür kavramlarını, medeniyet ve hars kavramlarını kullanarak açıklayan Ziya Gökalp'e göre, bir medeniyet çeşitli milletlerin müşterek malıdır. Çünkü her medeniyeti, sahipleri olan çeşitli milletler, müşterek bir hayat yaşayarak vücuda getirmişlerdir. Bu sebeple, her medeniyet mutlaka beynelmileldir (uluslararasıdır). Fakat bir medeniyetin her millette aldığı hususi şekiller vardır ki bunlara hars (kültür) adı verilir²⁶.

Görüldüğü gibi, Ziya Gökalp, kültür ile uygarlığı birbirinden oldukça farklı kavramlar olarak ele almaktadır. Fakat, günümüzde bu kavramların ışığında toplumsal çözümlenmeler yapılırken, iki kavram arasındaki ilişki eleştirel bir gözle değerlendirilmelidir. Uygarlık ve evrenselcilik adına, kültürlerin özgünlüğünün ortadan kaldırılması, kültürel köksüzleşme ve giderek kültürsüzleşme, haberleşme uyduları ve bilgisayarlarla anında evrenselleşme, kültür ürünlerinin standartlaşması, kültürler arası farklılıkların ortadan kalkması, yaşam biçimlerinin bir örneklenmesi, kültürel kimlik yitiminin ortaya çıkması sözkonusudur²⁷.

Tanınmış sosyal antropolog Marc Auge'ye göre; günümüz dünyasında, üç farklı biçimde tezahür eden bir dünyasallaşma (gezegenselleşme) sözkonusudur. Aşırı bilgilendirme (enformasyon), bizde "tarihin hızlanması" gibi bir duygu uyandırmakta; aşırı görüntü, bizi dünyanın daralmasına duyarlı kılmakta ve nihayet göndermelerin, yazgıların ve izlenen yolların bireyselleşmesi, bizi her geçen gün çağdaş dünyanın sunduğu karmaşık ve bulanık gösteri karşısında biraz daha yalnız bırakmaktadır²⁸.

Fakat, Auge, çağdaş dünyaların kültürünün incelenmesinde, postmodern kuramların getirmiş olduğu parçalanmışlık, tekillik savlarının rehber olamayacağını, aynı biçimde dünyanın tekbiçimliliğini öne süren tarihin sonu kuramlarının da aydınlatıcı olamayacağını belirtmektedir. Ona göre dünyanın çeşitliliği her an yeniden oluşmaktadır. Dolayısıyla, dünyadan değil, dünyalardan sözetmemiz, ama bunların herbirinin diğerleriyle iletişim içinde olduğunu, her birinin diğerleri hakkında en azından imajlara -belki de çarpıtılmış, deforme edilmiş, bozulmuş, kimi zaman bunları kabul

²⁵ Serge Latouche, a.g.e., sf. 59.

²⁶ Ziya Gökalp, *Türk Medeniyeti Tarihi* (Haz. Fikret Şahoğlu), 2.C., İst., 1974.

²⁷ Modernizm projesinin toplumlara, kültürleri, bireyleri, standartlaştırdığı, tektipleştirdiği şeklindeki post modernist eleştiriler için bkz: J. François Lyotard, *Postmodern Durum*, Ara Yay. 1990;

- Fredric Jameson, *Postmodernizm*, Yapı Kredi Bankası Yayını, İst., 1994 (Çev. Nuri Plümer);

- Fuat Keyman; "Postmodernizm ve Radikal Demokrasi", *Toplum ve Bilim*, Sayı 62, 1993;

- Alain Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, Yapı Kredi Bankası Yayını, 1994;

- N. Abadan Unat, "Sosyal Bilimlerde Yeni Gelişmeler, Modernizm-Postmodernizm", *Toplum ve Bilim*, Sayı 48-49, 1990.

²⁸ Marc Auge, (Çev. Hülya Tufan), *Çağdaş Dünyaların Antropolojisi*, Kesit Yayıncılık, İst., 1995, sf. 8.

edenler tarafından ilk önce kendilerinden söz eden çizgi ve izleri arayan, hatta bunları icat edenler tarafından yeniden oluşturulan, yine de göndermeye dayalı niteliği şüphe götürmeyen, yani hiç kimsenin bir diğerinin varlığından şüphe duymayacağı biçimde mevcut olan imajlar- sahip olduğunu bilmemiz gerekir²⁹.

Dolayısıyla, kültürel gerçeklik ve toplumsal anlam sorunu ele alınırken, tarihin değişikliklerine, kültürler arası ilişkilerin değişimine, parçanın bilgisinden bütününe bilgisine geçişe, küçük birimleri incelerken bunu bütününe bilgisini 'gözönüne alarak gerçekleştirilmeye dikkat edilmelidir, diyebiliriz.

SONUÇ

Kültür çözümlerinde, evrensellik, yerellik, kültür, uygarlık kavramlarını eleştirel ve düşünsel gözle ve çabayla değerlendirmenin gereği ortaya çıkmaktadır. Güncel yazında, modernliğin evrenselciliği vurguladığı, postmodernliğin ise yerelciliği, tekilliği vurguladığı belirtilmektedir. Teorik düzeyde her iki projenin de kültür ve toplum analizlerinde eleştirildiği görülebilir.

Bu nedenle, bilimsel düzeyde, evrenselcilik ve yerelcilik kaygılarından uzaklaşarak, farklı kültürleri incelemek, kültürlerarası karşılaştırmalar yapmak, kültürlerin değişmesini, tarihsel köklerini ortaya koymak, dünyanın çeşitliliğe dayandığını, bunun her an yeniden oluştuğunu ve dünyalar arasındaki ilişkileri araştırmak gerektiği belirtilebilir. Etik düzeyde ise, gerçek evrenselliğin, kültürler arasındaki gerçek bir diyalog'dan geçtiği, her kültürün diğerinden öğreneceği çok şey olduğu, antropolojik ve sosyolojik düzeyde objektifliğin göstergesinin bu şekilde oluştuğu söylenebilir.

Sevinç Özen

---

²⁹ Marc Auge, a.g.e., sf. 111.